

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 28, Sayı: 1, Sayfa: 73-83, OCAK – 2018

Makale Gönderme Tarihi:29.05.2017 Kabul Tarihi:02.06.2017

SUÇA SÜRÜKLENMİŞ ÇOCUKLARIN OLUMLU SOSYAL VE SALDIRGAN DAVRANIŞLARININ BAZI BİREYSEL VE AİLESEL FAKTÖRLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Prosocial and Aggressive Behaviors of Delinquency in Children in terms of Some Individual and Familial Factors

Beyza BADANKA ÇELİKTEN¹

Cihad DEMİRLİ²

ÖZ

Çocuklar ebeveynlerini taklit ederek sosyalleşir ve kişilik özelliklerini, tutum ve davranışlarını ailesi içerisinde öğrenerek tamamlar. Bu araştırmanın temel amacı suça sürüklenmiş çocuklara ait bazı bireysel ve ailesel faktörlerle çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırgan davranışları arasındaki farklılığı ortaya koymaktır. Araştırma örneklemini, İstanbul Adalet Sarayı 3. Çocuk Mahkemesi'ne gelen suça sürüklenmiş çocuklardan tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş 67 erkek, 6 kız olmak üzere 73 çocuktan oluşmuştur. Bu çalışmada, araştırmacılar tarafından hazırlanan Görüşme Formu ve Bayraktar, Kındap, Kumru ve Sayıl (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği kullanılarak değişkenler incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, yalnızca ebeveyn kaybı değişkeninin olumlu sosyal davranışlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği, diğer bağımsız değişkenlerin ise olumlu sosyal davranışlar ve saldırgan davranışlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suça sürüklenmiş çocuk, olumlu sosyal davranış, saldırgan davranış, ailesel faktörler

ABSTRACT

Children socialize by mimicking their parents and complete their personality traits, attitudes and behaviors through learning in the family. The main purpose of this research is to reveal the difference between prosocial behaviors and aggressive behaviors of children with some individual and familial factors of delinquency in children. The sample of the research consists of 73 children including 67 boys and 6 girls, who were selected by random sampling method from the delinquency in children who came to 3rd Juvenile Court of Istanbul Palace of Justice. In this study, the variables were examined through the Interview Form prepared by the researchers and Prosocial and Aggressive Behaviors Scale adapted to Turkish by Bayraktar, Kındap, Kumru and Sayıl (2010). It was found that only the parental loss variable showed a statistically significant difference on the prosocial behaviors, whereas the other independent variables did not show any statistically significant difference on the prosocial behaviors and aggressive behaviors.

Keywords: Delinquency in children, prosocial behaviors, aggressive behaviors, familial factors

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın temel amacı suça sürüklenmiş çocukların cinsiyet, yaş, doğum sırası, ailesi ile iletişimi, yaşam yeri, ebeveynlerinin boşanma durumu, ebeveyn kaybı, ebeveynlerinin eğitim durumları, ailenin sosyoekonomik durumu, ailede ve yakın akrabalarda suç öyküsü bulunma, ailede madde bağımlılığı, ailede çocuğa karşı fiziksel ya da sözel şiddet değişkenleri ele alınarak, bu değişkenlerle birlikte suça sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırgan davranışları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olup olmadığını ortaya koymaktır.

¹ Psikolog, İstanbul Adalet Sarayı, e-posta: beyzabadanka@gmail.com

² Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi İSTANBUL e-posta: cdemirli@gmail.com

Çocuk kavramı tarihte toplum yapısına, kültürüne, inancına, ekonomisine göre değişen bir kavramdır. Türk Ceza Kanununun 6. maddesinin b bendinde “henüz 18 yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun, 6. maddesinin c bendine ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun, 3. maddesinin a bendine göre de, 18 yaşını doldurmamış her insan daha erken yaşta ergin olsa bile çocuk sayılmaktadır.

Gelişimini tam olarak tamamlayamamış çocuk ve ergenin işlediği yasaya aykırı davranışları, çocuk ve ergenin kritik gelişim dönemlerinden soyutlayıp, onlara yalnızca “suçlu” gözüyle bakmak akıllıca ve insancıl değildir (Yörükoğlu, 1997;1989). Bu nedenle Türkiye’de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi “suçlu çocuk” ya da “reşit olmayanın suçluluğu” kavramları yerine, “suça sürüklenen çocuk” kavramının kullanılmasına dikkat edilmektedir. Bu çocuklar ailedeki ve toplumdaki düzensizlikler sonucu yanlış sosyalleşmenin bedelini ödeyen ve sonrada topluma ödeten çocuklardır (Yörükoğlu, 1997; 1989).

Olumlu sosyal davranışlar, başkalarının fayda sağlaması ya da ilişkiler arasındaki uyumu arttırmak niyetiyle ve gönüllü olarak yapılan, diğer insanlara karşı ilgi ve empati gösterme, paylaşma, işbirliği yapma, rahatlatma, yardım etme gibi davranışları içeren özgeci, sosyal kabul gören, dışsal ödüller (maddesel veya sosyal ödüller) kazanmak amacıyla yapılmayan içsel süreçler ve normatif davranışlar olarak tanımlanabilmektedir (Hay, 1994; Jackson ve Tisak, 2001; Ma, 2005; Smith ve Mackie, 2000).

İnsanın sosyal bir varlık olması sonucu, bireyler sürekli birbirleriyle etkileşim halinde olmaktadır. Toplum içinde saygınlık kazanacak, kendini gerçekleştirecek, doğru, olumlu, yaratıcı ve üretken yol ve yöntemleri bulamayan ergenler, ruhsal çatışmalarını, korkularını, kaygı ve öfkelerini saldırgan davranışlara yönelerek gidermeye çalışmaktadırlar (Yükselgün, 2008).

Saldırganlık en az iki kişiyi gerektiren, kendisine zarar verilmesini istemeyen bir kişiye zarar verme, incitme amacıyla yapılan bir davranış olarak tanımlanabilmektedir. Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu (2007) bu tanıma canlı veya cansız bir objeye zarar verici, zedeleyici, hatta öldürücü davranışlar kısmını eklerken; Boxer ve Tisak (2005) ve Yavuzer (2010) de benzer şekilde tanımlamıştır. Kağıtçıbaşı (2006) bir davranışın saldırgan davranış olup olmadığını anlamak için niyetine bakmak gerektiğini ifade etmektedir. Eğer zarar verme amacıyla yapılmışsa bu davranış saldırgan davranış olarak tanımlanırken, zarar verme amacı taşımiyorsa saldırgan davranış olarak tanımlanamamaktadır. Doktorun ameliyat yapması, hemşirenin iğne yapması gibi davranışlar saldırgan davranışlar kapsamında değerlendirilmemektedir.

Olumlu sosyal ve saldırgan davranışları etkileyen faktörleri inceleyen araştırmacılar birçok görüş ortaya atmışlardır. Bu durum insanın olumlu sosyal ve saldırgan davranışlarının karmaşık birer yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmacılar yaş (Aktaş ve Güvenç, 2006; Kumru, 2002; Yıldız ve Erci, 2011), cinsiyet (Aktaş ve Güvenç, 2006; Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın, 2010; Kumru, 2002; Kumru, Carlo ve Edwards, 2004; McGinley ve Carlo, 2007; Yıldız ve Erci, 2011), doğum sırası (Gençoğlu, Kumcağız ve Ersanlı, 2014; İkiz, 2015; Şen, 2009), parçalanmış aile yapısı (Karahan, Özcan ve Ağlamaz, 2009), ebeveyn kaybı (Burak, 2013; Kula, 2008; Yıldırım, 2006), aile içi ilişkiler (Knafo ve Plomin, 2006; Şimşek ve Palancı, 2014), aile içinde fiziksel ve/veya sözel şiddet (Ayan, 2007; Bolat Karataş, 2002; Şimşek ve Palancı, 2014), aile içinde ve/veya yakın akrabalarındaki rol modeller (Arslan ve arkadaşları, 2010; Burak, 2013; Yıldız, Taştan Boz ve Yıldırım, 2012), çocuğun kiminle yaşadığı ve sosyoekonomik düzey (Bandy ve Wilhem, 2007; Hatunoğlu, 1994) gibi değişkenlerin olumlu sosyal ve saldırgan davranışları etkileyip etkilemediği yönünde araştırmalar yapmışlardır.

Bu çalışmanın amacı, suça sürüklenmiş çocukların bazı bireysel ve ailesel faktörleri ile ilişkili olduğu düşünülen olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını değerlendirmektir. Araştırma sonucunda cevabı aranan sorular:

1. Suça sürüklenmiş çocukların bazı bireysel faktörleri ile suça sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal davranışları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Suçta sürüklenmiş çocukların ailesel faktörleri ile suçta sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal davranışları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

3. Suçta sürüklenmiş çocukların bazı bireysel faktörleri ile suçta sürüklenmiş çocukların saldırgan davranışları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

4. Suçta sürüklenmiş çocukların ailesel faktörleri ile suçta sürüklenmiş çocukların saldırgan davranışları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, İstanbul Adalet Sarayı Çocuk Mahkemelerine 2016 yılı Şubat-Ağustos ayları arasında gelen suç tarihinde 12-18 yaş arası suçta sürüklenmiş çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, İstanbul Adalet Sarayı 3. Çocuk Mahkemesine 2016 yılı Şubat-Ağustos ayları arasında gelen 210 suçta sürüklenmiş çocuk arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 67 erkek, 6 kız olmak üzere 73 çocuk oluşturmaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Görüşme formu: Bu form, araştırmada ele alınan suçta sürüklenmiş çocukların bireysel özellikleri, yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, eğitim durumu, ebeveynlerin eğitim durumu, boşanma yaşayıp yaşamadıkları, ailede çocuğa karşı şiddet, ailede suç öyküsü, madde kullanımı, sosyoekonomik düzey gibi çocuğun bireysel ve çevresel bilgilerini toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup, 26 sorudan oluşmaktadır.

Olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ölçeği: Boxer, Tisak ve Goldstein (2004) tarafından geliştirilen, Bayraktar, Kındap, Kumru ve Sayıl (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 25 maddelik bir ölçektir. Amaca Yönelik (Proaktif) ve Tepkisel (Reaktif) Saldırgan Davranış ile Amaca Yönelik, Tepkisel ve Özgeci Olumlu Sosyal Davranış olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından ölçeğin alt boyutlarında Cronbach Alpha iç tutarlılık kat sayıları; Amaca Yönelik Saldırgan Davranış için .79, Tepkisel Saldırgan Davranış için .85, Amaca Yönelik Olumlu Sosyal Davranış için .90, Tepkisel Olumlu Sosyal Davranış için .85 ve Özgeci Olumlu Sosyal Davranış için .83 olarak bulunmuştur. Ölçek 1=Hiç Tanımlamıyor, 4= Kesinlikle Tanımlıyor olmak üzere 4'lü likert tipinde bir ölçektir (Bayraktar ve arkadaşları, 2010).

2.3. İşlem

Veri toplama aşamasında, öncelikle İstanbul 3. Çocuk Mahkemesi Hakimesi'ne araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve ne kadar zaman alacağı ile ilgili bilgi verilmiştir. Araştırmaya dair Adalet Bakanlığı'ndan ve İstanbul 3. Çocuk Mahkemesi'nden gerekli izinler alınmıştır.

İstanbul 3. Çocuk Mahkemesi tarafından sosyal inceleme için görüşmeye gönderilen çocuklarla bireysel olarak görüşmenin ardından araştırmaya konu görüşme formu ve ölçek uygulanmıştır.

Uygulamanın yapıldığı çocuklar uygulama öncesi, isminin herhangi bir şekilde bu çalışmada kullanılmayacağı, kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı, yapılacak bu çalışmanın yargı sürecine bir etkisinin olmayacağı, uygulamaya katılmasının gönüllülük esasına dayalı olduğu, istediği zaman bırakabileceği konularında bilgilendirilmiştir. Çocukların soru sormasına izin verilmiştir. Çalışmaya vereceği yanıtların samimi ve güvenilir olmasının araştırmadan elde edilecek sonuçların güvenilirliği açısından büyük önem taşıdığı söylenmiştir. Uygulama çocukların sözlü onamı alınarak, İstanbul Adalet Sarayı tarafından tahsis edilen odada gerçekleştirilmiştir. Çocuklara uygulama sonunda teşekkür edilerek son verilmiştir.

3. BULGULAR ve YORUMLAR

3.1. Performans Analizleri

Araştırmada kullanılan araştırmacılar tarafından oluşturulmuş Görüşme Formu ve Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeğinden elde edilen puanlar istatistiksel analizler yapılmak üzere bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Araştırmada suça sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ortalama puanları ile cinsiyet, yaş, doğum sırası, ailesi ile iletişimi, yaşam yeri, ebeveynlerin boşanma durumu, ebeveyn kaybı, ebeveynlerin eğitim durumları, ailenin sosyo-ekonomik durumu, ailede ve yakın akrabalarda suç öyküsü, ailede madde bağımlılığı, ailede çocuğa karşı fiziksel ya da sözel şiddet değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına bakılarak, dağılımın normal olmadığı ve *t test* için gerekli koşulların sağlanamadığı ölçümlerde *Mann - Whitney U analizi* ile; *tek yönlü varyans analizi (ANOVA)* için gerekli koşulların sağlanamadığı ölçümlerde ise *Kruskal Wallis - H analizi* ile analiz yapılmıştır. Beş alt ölçekten oluşan Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği olumlu sosyal davranışlar ve saldırgan davranışlar ortalama puanları üzerinden yorumlanarak araştırmada kullanılmıştır. *Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Analizi* sonucu normal dağılımlarına bakılan *Olumlu Sosyal Davranışlar* ($p=.910>.05$) parametrik testler ile *Saldırgan Davranışlar* ($p=.000<.05$) parametrik olmayan testler ile analiz yapılarak incelenmiştir. Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında $p<.05$ anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

Araştırmada bireysel ve ailesel çeşitli değişkenlerin olumlu sosyal davranışlar ve saldırgan davranışlar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. *Saldırgan davranış* puan ortalamaları ile cinsiyet ($U=209.000$; $p>.05$), ebeveynlerin boşanma durumu ($U=397.500$; $p>.05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan *Mann Whitney-U analizleri* sonucunda, anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Olumlu sosyal davranış puan ortalamaları ile cinsiyet ($t=1.765$; $p>.05$), ebeveynlerin boşanma durumu ($t=.806$; $p>.05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan *t-testler* sonucunda, anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Saldırgan davranış puan ortalamaları ile yaş ($\chi^2=.859$; $df=2$; $p=.651>.05$), doğum sırası ($\chi^2=3.477$; $df=3$; $p=.324>.05$), çocuğun yaşam yeri ($\chi^2=5.299$; $df=3$; $p=.151>.05$), ebeveyn kaybı ($\chi^2=2.382$; $df=2$; $p=.304>.05$), annenin eğitim durumu ($\chi^2=.667$; $df=3$; $p=.881>.05$), babanın eğitim durumu ($\chi^2=1.724$; $df=3$; $p=.632>.05$), ailede fiziksel ve/veya sözel şiddet ($\chi^2=4.467$; $df=2$; $p=.107>.05$), ailesi ile ilişkisi ($\chi^2=2.165$; $df=2$; $p=.339>.05$), ailede ve yakın akrabalarda suç öyküsü ($\chi^2=6.627$; $df=4$; $p=.157>.05$), sosyoekonomik düzey ($\chi^2=.067$; $df=2$; $p=.967>.05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan *Kruskal Wallis-H analizleri* sonucunda, anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Olumlu sosyal davranış puan ortalamaları ile yaş ($F=.016$; $p>.05$), doğum sırası ($F=1.673$; $p>.05$), çocuğun yaşam yeri ($F=1.277$; $p>.05$), annenin eğitim durumu ($F=.996$; $p>.05$), babanın eğitim durumu ($F=.504$; $p>.05$), ailede fiziksel ve/veya sözel şiddet ($F=.811$; $p>.05$), ailesi ile ilişkisi ($F=.811$; $p>.05$), ailede ve yakın akrabalarda suç öyküsü ($F=1.889$; $p>.05$), sosyoekonomik düzey ($F=2.320$; $p>.05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan *ANOVA analizleri* sonucunda, anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Çocuğun ebeveyn kaybı değişkenine göre *olumlu sosyal davranışlar* puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla elde edilen verilere *ANOVA analizi* uygulanmıştır (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Çocukların Ebeveyn Kaybına Göre Olumlu Sosyal Davranışlar Ort. Değerleri ve ANOVA Analizi

	Ebeveyn Kaybı	N	X	F	p
Olumlu Sosyal Davranışlar	Annenin Ölümü ya da Kaçması	5	2.3760 (.84213)		
	Babanın Ölümü ya da Kaçması	7	3.2571 (.77491)		
	Kayıp Yok	61	2.7057 (.56198)	3.591	.033
	Toplam	73	2.7360 (.62354)		

* Standart sapmalar parantez içerisinde verilmiştir.

Tablo 1'e göre, olumlu sosyal davranış ($F=3.591$; $p<.05$) ortalama puanları ile suça sürüklenmiş çocuklarda ebeveyn kaybı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Hangi grupların arasındaki farkın anlamlı olduğunu belirleyebilmek için *Post Hoc analizleri* yapılmıştır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Post Hoc Tukey HSD Analizi

	(I) Ebeveyn Kaybı	(J) Ebeveyn Kaybı	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Std. Hata	Sig. (p)
Tukey HSD	Annenin Ölümü ya da Kaçması	Babanın Ölümü ya da Kaçması	-.88114	.35264	.039
		Kayıp Yok	-.32974	.28015	.471
	Babanın Ölümü ya da Kaçması	Annenin Ölümü ya da Kaçması	.88114	.35264	.039
		Kayıp Yok	.55141	.24033	.063
	Kayıp Yok	Annenin Ölümü ya da Kaçması	.32974	.28015	.471
		Babanın Ölümü ya da Kaçması	-.55141	.24033	.063

Üç grup karşılaştırıldığından ve her grubun gözlem sayısı farklı olduğundan *Post Hoc analizlerinden Tukey analizi* yapılmıştır. Olumlu sosyal davranışların suça sürüklenmiş çocukların ebeveyn kaybı değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan *Post Hoc Tukey analizi* sonucunda annenin ölümü ya da kaçması ile babanın ölümü ya da kaçması grubu arasında ($p=.039<.05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Annenin ölümü ya da kaçması ($X= 2.3760$), babanın ölümü ya da kaçmasına göre ($X= 3.2571$) daha az olumlu sosyal davranış sergilemektedir (bkz. Tablo 2).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın temel amacına ulaşmak üzere, yanıtı aranan araştırma sorularına uygun olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda cinsiyet, yaş, çocuğun yaşam yeri, ebeveyn kaybı, annenin ve babanın eğitim durumu, ailede fiziksel ve/veya sözel şiddet, çocuğun ailesi ile ilişkisi, ailede ve yakın akrabalarda suç öyküsü, sosyoekonomik düzey ile çocukların olumlu sosyal davranışları ve saldırgan davranışları ile arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Literatürde Ağlamaz (2006), Çiftçi Topaloğlu (2013) ve Hatunoğlu'nun (1994) çalışmalarında da benzer bir şekilde çocukların saldırganlık puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu durum çocukların saldırganlıkları üzerinde akran reddi, akran şiddetine maruz kalma gibi değişkenlerin etkisini düşündürmüştür.

Arslan ve arkadaşları (2010), Burak (2013), Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer (2010), Gençoğlu, Kumcağız ve Ersanlı (2014), Gönültaş (2013), Güven (2015), Nair (2014), Orpinas, Murray ve Kelder (1999), Öz (2007), Öztürk (2008), Tuzgöl (1998), Yıldız ve Erci'nin (2011) çalışmalarında çocukların cinsiyetlerine göre saldırganlık puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı, erkek çocuklarının daha yüksek saldırganlık puan ortalamalarına sahip olduğu görülmüştür.

Literatürde olumlu sosyal davranışları cinsiyet değişkeni açısından inceleyen araştırmacılar (Aktaş ve Güvenç, 2006; Altay ve Güre, 2012; Aydın Sünbül, 2012; Carlo ve arkadaşları, 2003; Kumru, 2002; Kumru ve arkadaşları, 2004; McGinley ve Carlo, 2007) mevcut araştırma

bulgularından farklı olarak kız ergenlerin erkek ergenlere olumlu sosyal davranışları ve yardım etme davranışlarını daha fazla sergilediklerini bulmuştur.

Mevcut çalışma ile paralel olarak Burak (2013), Filiz (2009), Tuzgöl (1998), Ümit (2010) ve Yeğen'in (2008) araştırmalarında yaş değişkeni ile saldırganlık ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer (2010), Günaydın (2008), Kurnaz (2009), Nair (2014), Öztürk (2008) ve Yıldız ve Erci'nin (2010) bulgularında ise saldırganlık ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Mevcut çalışmaya paralel olarak McGinley ve Carlo (2007)'ya göre yaşın olumlu sosyal davranışlarla herhangi bir ilişkisinin olmadığı, Carlo ve arkadaşlarına (2003) göre de kamusal olumlu sosyal davranışların yaş ile bir ilişkisinin olmadığı gözlenmiştir. Aktaş ve Güvenç (2006)'in araştırmasında da kızlarda duygusal ve kamusal olumlu sosyal davranışlar ile yaş arasında bir ilişki gözlenmemiştir. Buna karşın Aydın Sünbül (2012) ve Kumru ve arkadaşlarının (2004) araştırma bulguları olumlu sosyal davranış gösterme eğiliminin yaş ile pozitif bir şekilde arttığı yönündedir.

Literatürde mevcut araştırma sonuçlarına paralel şekilde Burak'ın (2013), İkiz'in (2015) ve Şen'in (2009) yapmış olduğu araştırmalarda saldırganlığın çocukların doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Ancak 3. doğum sırasına sahip olan çocukların saldırganlık ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Gençoğlu, Kumcağız ve Ersanlı'nın (2014) araştırmasında ilk çocukların en küçük, ortanca ve tek çocuklara göre şiddet eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Doğum sırası değişkeninin araştırmalarda anlamlı bir farklılık yaratmamasının nedeni olarak, ebeveynlerin çocuklara yaklaşımı, aile içindeki iletişimin niteliği gibi faktörlerin etkisi söylenebilmektedir.

Gönültaş (2013), Ustabaş (2011) ve Yıldırım (2006) mevcut araştırmaya paralel şekilde öğrencilerin saldırganlık puanlarının aileleri ile birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediğini bulmuşlardır. Ancak Dizman (2003) anne yoksunu olan çocukların anne-babası ile yaşayan çocuklara göre daha saldırgan olduğunu bulmuştur. Orpinas, Murray ve Kelder (1999) benzer şekilde anne babası ile birlikte yaşayan çocukların yaşamayanlara göre daha düşük saldırganlık puanlarına sahip olduğunu çalışmasında ortaya koymuştur.

Mevcut çalışmaya paralel şekilde Burak (2013), Ustabaş (2011) ve Yıldırım'ın (2006) yaptıkları araştırmalar sonucunda da boşanma durumu ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Gümüş (2000) ve Karahan, Özcan ve Ağlamaz (2009) ise ebeveynleri boşanmış çocukların saldırganlık puanlarının ebeveynleri birlikte olan çocuklardan daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Gönültaş (2013) da benzer şekilde anne babası boşanmış öğrencilerin saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Şen'e (2009) göre literatürde belirtilen olumlu sosyal davranışları arttırıcı faktörler olarak belirtilen çocuğa yönelik duyarlı, sıcak, anlayışlı, kabul edici, sorumluluk sahibi ve koruyucu davranışların üzerinde etkili olan boşanmanın, çocukların olumlu sosyal davranışlarının gelişiminde de etkisi bulunabilmektedir. Ancak mevcut araştırma bulgularında boşanma ile olumlu sosyal davranışlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Mevcut araştırmanın bulgularından farklı olarak Gençoğlu, Kumcağız ve Ersanlı'nın (2014) araştırmasında eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarının şiddet eğilimi diğer çocuklara göre anlamlı olarak farklı bulunmuştur. Diğer taraftan alan yazında mevcut araştırmaya paralel olarak babaların eğitim durumu ile çocuklarının şiddet eğilimleri arasında bir ilişki olmadığına (Gençoğlu, Kumcağız ve Ersanlı, 2014; Yıldız ve Erci, 2011), bunun yanında da babanın eğitim düzeyi düştükçe çocuklarında saldırganlık puanlarının arttığına (Ergişi ve Köksal Akyol, 2009) dair araştırma bulguları mevcuttur.

Mevcut araştırma bulgularından farklı olarak alan yazında Ayan (2007), Bolat Karataş (2002), Gönültaş (2013), Şahin ve Owen (2009), Şimşek ve Palancı (2014) ve Yasankul (2007) aile içi şiddet ile saldırganlık puanı ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu, aile içi şiddete maruz kalan

öğrencilerin, aile içi şiddete maruz kalmayanların saldırganlık puanlarından daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Yavuzer'e (2010) göre çocuğun özellikle babası ile ilişkisinin, çocuğun kişiliğinin gelişiminde babanın özdeşim modeli olması sebebiyle önem taşımakta olduğunu ifade etmiştir. Ayan (2007) ise annesi kendisine olumsuz davranan çocukların saldırganlık puanlarının, annelerin kendisine olumlu davranan çocukların saldırganlık puanlarından daha yüksek olduğunu saptamıştır. Ancak mevcut araştırma bulgularında sonuçlar literatürden farklı bulunmuştur.

Mevcut araştırma bulgularından farklı olarak literatürde Bulut (2010) ve Kunt (2003) ailesinde olumsuz rol model olan, herhangi bir suçtan ceza almış kişi ya da kişiler olan ergenlerin kural dışı davranışlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bulmuşlardır. Haskan (2009), ailesinde cezaevi geçmişli olan kişilerin olduğu ergenler arasında şiddet eğilimini diğerlerine göre daha yüksek bulmuştur.

Suçta sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal ve saldırgan davranışları ile çocuğun ailesinde madde kullanımı arasındaki ilişki mevcut çalışmada istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı yönünde bulunmuştur. Bulut (2010) ve Haskan (2009) ise ailesinde alkol kullanan kişilerin olduğu ergenlerin şiddet eğiliminin daha fazla olduğunu tespit etmiştir.

Olumlu sosyal davranışlar üzerinde ailenin sosyoekonomik düzeyinin çocuk ve ergenlerde etkili olduğu ve olmadığı yönünde literatürde veriler mevcuttur. Bandy ve Wilhem (2007) düşük gelirli ailelerin çocuklarının yardım etme ve paylaşma davranışlarının, yüksek gelirli ailelerin çocuklarına göre daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Veenstra, Oldehinkel, De Winter, Verhulst ve Ormel (2008) ise yüksek sosyo-ekonomik düzeyli ailelerin çocuklarının olumlu sosyal davranış eğilimlerinin düşük sosyo-ekonomik düzeyli ailelerin çocuklarına göre daha fazla olduğunu bildirmişlerdir. Mevcut araştırma bulgularına paralel olarak Aydın Sünbül (2012) olumlu sosyal davranışlar ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılık bulmamış, ancak aile gelir düzeyi 2500-3499TL arasında olan grubun en yüksek olumlu sosyal davranışlar toplam puan ortalamasına sahip olduğunu bulmuştur.

Suçta sürüklenmiş çocuklarla yapılan çalışmalardan Kunt'un (2003) çalışmasına göre bu çocukların daha çok yoksul ailelerden geldikleri görülmektedir. Gönültaş (2013), Hatunoğlu (1994) ve Yılmaz (2000) saldırganlık puan ortalamalarının ailenin gelir düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığını, maddi durumu düşük olan ergenlerin, maddi durumu iyi olan ergenlere göre saldırganlık ortalamalarının yüksek olduğunu bulmuştur. Ancak mevcut araştırma sonuçlarına paralel olarak Ayan (2007), Öz (2007) ve Şahan (2007) çocukların saldırganlık düzeyleri ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuşlardır.

Suçta sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal ve saldırgan davranışları ile ebeveyn kaybı arasındaki ilişkiye baktığımızda; suçta sürüklenmiş çocukların olumlu sosyal davranışlarının ebeveyn kaybı ile arasında anlamlı bir farklılık olduğu, babanın ölümü ya da kaçmasının, annenin ölümü ya da kaçmasına göre daha fazla olumlu sosyal davranışlar ortalama puanını arttırdığı görülmektedir. Benzer şekilde yapılan analizler sonucunda suçta sürüklenmiş çocukların ebeveyn kaybı değişkenine göre çocukların saldırgan davranışlarının anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Ancak annenin ölümü ya da kaçmasının, ebeveyn kaybı olmamasına ve babanın ölümü ya da kaçmasına göre daha fazla saldırganlık ortalama puanlarını arttırdığı görülmektedir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar mevcuttur. Yıldırım (2006) mevcut çalışma bulgularına paralel olarak annenin vefat etme durumuna göre saldırganlık puanının anlamlı bir farklılık gösterdiğini, annesi vefat eden öğrencilerin saldırganlık puanlarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Babanın sağ olup olmama değişkenine göre ise anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Burak (2013) ve Kula (2008) ise anne ve babanın sağ olmaları ile saldırganlık puanı arasında anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur. Gönültaş (2013) saldırganlık puanının annenin yaşam durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediğini, ancak babanın yaşam durumuna göre anlamlı

olarak farklılık gösterdiğini, babası vefat etmiş öğrencilerin saldırganlık puanının, babası sağ olan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Annenin kaybı, çocuğun hayatındaki anne rolünün eksik olması çeşitli davranış bozukluklarının nedeni olabilmektedir. Anneden yoksunluk endişe, aşırı sevgi gereksinimi, düşmanlık ve güçlü bir intikam duygusu, beraberinde suça sürüklenme, saldırgan davranışlar ve bunalımı doğurabilmektedir. İç dünyasındaki çatışmaları bu tür olumsuz tepkilerle dışa vuran çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve kişilik yapısındaki dengesizlikler görülmesi olası olabilmektedir (Yeğen, 2008).

Mevcut çalışmanın sonuçları suça sürüklenmiş çocuklarda olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ile aile kapsamında çalışılacak ileriki çalışmalara da kaynak olması bakımından önem arz etmektedir.

Son yıllarda artış göstermesiyle birlikte, hala ülkemizde sayıca az olan ve genellikle niceliksel yönden ele alınan olumlu sosyal ve saldırgan davranışlara yönelik çalışmaların kavramsal boyutta bu davranışları açıklamaya katkı sağladığı görülmektedir. Olumlu sosyal davranışlar ile ilgili yurtdışında yapılan araştırmalar koruyucu nitelikteki birtakım değişkenlerin (ebeveyn tutumları, sosyal destek algısı, uygun arkadaş ve ebeveyn modelleri, benlik algısı, vb.) ve kişisel faktörlerin (yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn değişkenleri, vb.) önemini ortaya koymaktadır. Ancak yurtdışında olumlu sosyal davranışları çoklu boyutta inceleyen birçok çalışma olduğu görülürken ülkemizde bu gibi çalışmaların henüz başlangıç aşamasında olduğu ve bu davranışları çok yönlü ele alan araştırmaların da az olduğu görülmektedir. Bu alanda, nitel araştırma yöntemlerinden de faydalanarak araştırmaların çeşitliliğinin artırılarak yapılması, yapılacak araştırmaların kuramsal dayanaklarının sunulması, kuramların ve değişkenlerin hangi koşullarda daha geçerli veya hangi koşullarda örtüşen yanlarının olduğunu aydınlatacaktır.

Bu araştırmanın sınırlılıklarından yola çıkılarak, bu sınırlılıkların giderilmesi için çalışılması uygun görülmektedir. Araştırma güvenilirliği artırmak adına farklı adliyelerdeki Çocuk Mahkemelerine gelen suça sürüklenmiş çocuklar örnekleme alınıp, katılımcı sayısı çoğaltılarak araştırma tekrar edilmelidir. Ancak, söz konusu uygulamaların gerçekleşmesi ve değerlendirilmesi için daha fazla araştırmaya, zamana ve desteğe ihtiyaç vardır.

5. KAYNAKÇA

- Ağlamaz, T. (2006). Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Aktaş, V. ve Güvenç, G. B. (2006). Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler arası duyarlılık arasındaki ilişkiler. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 23(2), 233-264.
- Altay, F. B. ve Güre, A. (2012). Okul öncesi kuruma (devlet-özel) devam eden çocukların sosyal yeterlik ve olumlu sosyal davranışları ile annelerinin ebeveynlik stilleri arasındaki ilişkiler. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12(4), 2699-2718.
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. ve Saygın, Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. İlköğretim Online, 9(1), 378-388.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8, 206-214.
- Aydın Sünbül, Z. (2012). Ergenlerde olumlu sosyal davranışları yordamada koruyucu faktörler ve bazı kişisel değişkenlerin rolü. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Bandy, R., & Wilhelm, O. M. (2007). Family structure and income during childhood and subsequent prosocial behavior in young adulthood. In Working Papers, Department of Economics, IUPUI.
- Bayraktar, F., Kindap, Y., Kumru, A. ve Sayıl, M. (2010). Olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ölçeğinin ergen örnekleminde psikometrik açıdan incelenmesi. Türk Psikoloji Yazıları. 13(26), 1-13.

- Bolat Karataş, Z. (2002). Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Boxer, P., & Tisak, M. S. (2005). Children's beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive behavior*, 31(2), 172-188.
- Bulut, F. (2010). Ergenlerde görülen kural dışı davranışların aile işlevselliği, aile risk faktörü ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Burak, Y. (2013). Bilgisayar oyunlarının ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin saldırganlık düzeylerine etkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Çetinkaya Yıldız, E. ve Hatipoğlu Sümer, Z. (2010). Saldırgan davranışlarını yordamada çevresel risk, çevresel güvenlik ve okul iklimi algısı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 161-171.
- Çocuk Koruma Kanunu (2005), Retrieved: http://oges.meb.gov.tr/doc2012/5395_SAYILI_COÇUK_KORUMA_KANUNU.pdf.
- Çiftçi Topaloğlu, Z. (2013). 4-5 Yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn öz yeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Dizman, H. (2003). Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ergişi, A. ve Köksal Akyol, A. (2009). Yedi-oniki yaş çocuklarında davranış ve uyum sorunlarının incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 34(368), 13-19.
- Filiz, A. (2009). Farklı lise türlerindeki öğrencilerin empatik eğilimleri ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Gençoğlu, C., Kumcağız, H. ve Ersanlı, K. (2014). Ergenlerin şiddet eğilimine etki eden ailevi faktörler. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 639-652.
- Gönültaş, O. (2013). Ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Gümüş, T. (2000). Kendini kabul düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre saldırganlık düzeyleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Günaydın, S. (2008). Ortaöğretim kurumları öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin aile ortamı ve benlik imgesi ile ilişkisi (Trabzon ili örneği). Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Güven, F. (2015). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık yapmaları ile zorbalığa maruz kalmalarının, cinsiyet, anne-baba eğitimi, sosyoekonomik düzey ve empati eğilimi açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Toros Üniversitesi, Mersin.
- Haskan, Ö. (2009). Ailesel niteliklere göre ergenlerde şiddet eğiliminin görülme sıklığı. X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Özet Kitabı, Adana.
- Hatunoğlu, A. (1994). Ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Hay, D. (1994). Prosocial development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 29-71.
- İkiz, S. (2015). Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Jackson, M., & Tisak, M. S. (2001). Is prosocial behaviour a good thing? Developmental changes in children's evaluations of helping, sharing, cooperating, and comforting. *British Journal of Developmental Psychology*, 19, 349-367.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2006). *Yeni insan ve insanlar*, (10. Basım). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kesen, F. N., Deniz, M. E. ve Durmuşoğlu, M. E. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 353-364.

- Karahan, T. F., Özcan, K. ve Ağlamaz, T. (2009). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne babanın birliktelik durumu, öz üvey oluşu ve yaşamda öncelikli en önemli değer algısı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 211-229.
- Knafo, A., & Plomin, R. (2006). Parental discipline and affection and children's prosocial behavior: Genetic and environmental links. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(1), 147-164.
- Kula, E. (2008). Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ve saldırganlık durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kumru, A. (2002). Prosocial behaviors within the family context and its correlates among Turkish early adolescents. Unpublished doctoral dissertation. University of Nebraska-Lincoln.
- Kumru, A., Carlo, G. ve Edwards, C. P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi (Relational, cultural, cognitive, and affective predictors of prosocial behaviors). *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54), 109-125.
- Kunt, V. (2003). Suç ve çocuk. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurnaz, A. (2009). Saldırganlık ve akran mağduriyetinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ma, H. K. (2005). The relation of gender-role classifications to the prosocial and antisocial behavior of Chinese adolescents. *The Journal of Genetic Psychology*, 166, 189-201.
- McGinley, M., & Carlo, G. (2007). Two sides of the same coin? The relations between prosocial and physically aggressive behaviors. *J Youth Adolescence*, 36, 337-349.
- Nair, B. (2014). Ergenlerin saldırganlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Orpinas, P., Murray, N., & Kelder, S. (1999). Parental influences on students' aggressive behaviors and weapon carrying. *Health Education & Behavior*, 26(6), 774-787.
- Öz, E. S. (2007). İlköğretim I. kademe 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Öztürk, N. (2008). Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Smith, E. R., & Mackie, D. M. (2000). *Social psychology* (2nd ed.). Philadelphia: Psychology Press.
- Şahin, E. S. ve Owen, F. K. (2009). Psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 64-74.
- Şahan, M. (2007). Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi. (An examination of some variables which predict high school students' aggression). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şen, M. (2009). 3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek, M. ve Palancı, M. (2014). Zorbacı davranışların aile sorunları bağlamında psiko-sosyal nedenselliğinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 175-199.
- Tuzgöl, M. (1998). Anne-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin, saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ustabaş, S. (2011). İlköğretim 8.sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ümit, N. (2010). Ergenlerin duygusal zekaları ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, J. A., De Winter, F. A., Verhulst, C. F., & Ormel, J. (2008). Prosocial and antisocial behavior in preadolescence: Teachers' and parents' perceptions of the behavior of girls and boys. *International Journal of Behavioral Development*, 32(3), 243-251.

- Yasankul, N. (2007). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri ile eğitim algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2010). Çocuk ve suç. 15. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeğen, B. (2008). Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kadıköy ilçesi örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, E. (2006). Yetiştirme yurtlarında ve ailelerinin yanında kalan ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin çatışma çözme davranışı ile öfke ifade stillerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldız, E. ve Erci, B. (2011). Anne baba tutumları ile adölsan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 1(3), 6-11.
- Yıldız, S., Taştan Boz, İ. ve Yıldırım, B. F. (2012). Kişilik tipi ile olumlu sosyal davranış arasındaki ilişki: Marmara Üniversitesi öğrencilerin üzerinde bir araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26(1), 215-233.
- Yılmaz, T. (2000). Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yörükoğlu, A. (1997). Değişen toplumda aile ve çocuk, Özgür Yayıncılık, 5. Basım, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1989). Gençlik çağı. Özgür Yayınevi, İstanbul.
- Yükselgün, Y. (2008). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin internet kullanım durumlarına göre saldırganlık ve sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eskişehir.

